

Dissertatio ex theologica morali, de fundamento et norma decidendi casus conscientiae, / submittit M. Joh. Christian Albrecht.

Contributors

Albrecht, Johann Christian.
Rechenberg, Adam, 1642-1721.
Universität Leipzig (1409-1953)

Publication/Creation

Lipsiae : Typis Viduae B. Brandenburgeri, 1706.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/rhw6mv4v>

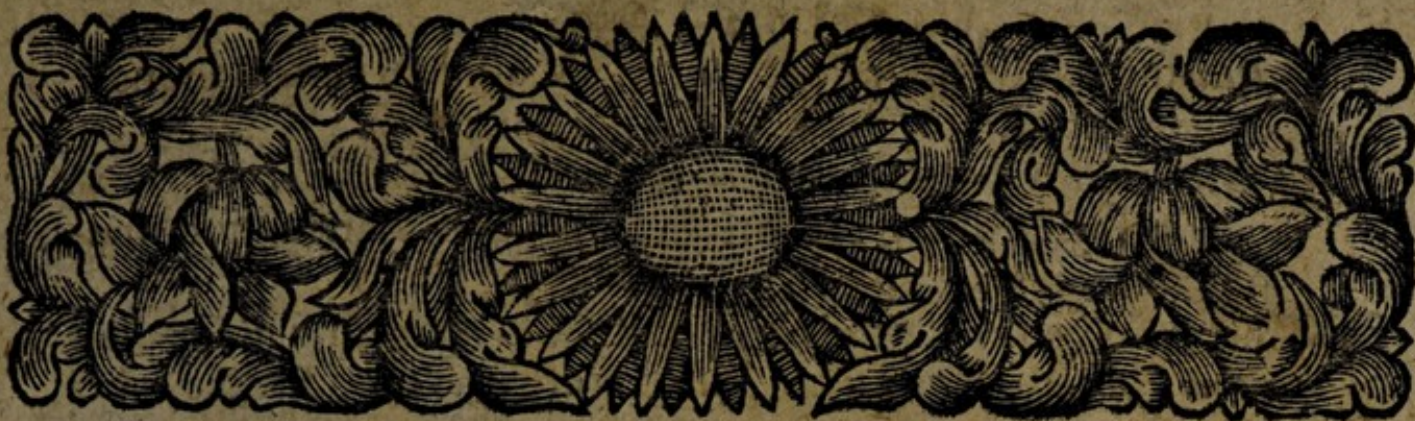
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

B. C. D.

INDEX HUIUS DISSERTATIONIS.

DE

FUNDAMENTO ET NORMA DE-
CIDENDI CASUS CONSCI-
ENTIAE.

§. I. Ordo tractandi.

II. *Conscientia* definitio.

III. Ejus *synonyma* ex S. Scri-
ptura, & etymologia.

IV. *Conscientia* est pars lumi-
nis naturæ in mente ho-
minis reliqui.

V. Cujus judicium ex *lumine*
scripturae magis perficitur.

VI. Utrumq; lumen in judicio
conscientiæ attendendum.

VII. *Synteresis* conscientiæ,
quid?

VIII. Ejusdem prima princi-
pia practica de actione ju-
dicandi.

IX. In horum *adplicatione* o-
pus est *judicio reflexo* ad illa
principia; quod declara-
tur.

X. *Actus* conscientiæ formales.

XI. *Conscientiæ distinctiones va-*
riæ, unde?

XII. Quæ recensentur.

XIII. *Recta* & *erronea* conscien-
tia, quid?

XIV. *Certa* conscientia, & *proba-*
bilis.

XV. *Dubia* & *scrupulosa.*

XVI. *Bona* & *mala* conscientia,
hujusque malitiæ gradus.

XVII. *Casus conscientiae, quid?*

XIIX. An quæstiones theoreti-
cæ de fide, tales sint? ubi
corrupta Scholasticorum
& Summistarum theologia
moralis notatur.

XIX. Ex corrupta Theologia
dogmatica, & ignorantia
juris divini, casus multipli-
cantur.

XX. *Decisiones* casuum conscien-
tiæ. A XXI.

- XXI. *Ordo* quæstiones morales tractandi variat.
- XXII. Methodi hujus *vitia* & *virtutes* cum illorum emendatione indicantur.
- XXIII. *Fundamentum* & *norma* decidendi cognitu necessaria.
- XXIV. *Erroneum* fundamentum *primum*, sunt veterum Hebræorum *traditiones*.
- XXV. Item Rabbiorum.
- XXVI. Horum *autoritas*, *quanta* sit.
- XXVII. Deinde *Pontificiorum*, *Moralistarum* & *Casistarum* convenientia cum Rabbiorum, in puncto *Probabilitatis* moralis.
- XXIIX. *Probabilitatis* vel *Probabilismi* improba axiomata.
- XXIX. Quæ etiam *inepta* sunt iudicio rationis.
- XXX. Novi Pontificiorum *Moralistæ* & *Casistæ* multo peiores antiquioribus.
- XXXI. His verum & solidum *fundamentum* ac *norma* opponitur, nempe verbum Dei revelatum.
- XXXII. Conscientiæ vero gentilium, *norma* lumen naturæ tantum est.
- XXXIII. Christianorum hac in parte fundamentum firmitus & *norma* certior est.
- XXXIV. In hoc lex Dei revelata & quidem *moralis* agendorum *norma*.
- XXXV. *Ceremonialis* & *forensis* ad Christianos non spectat.
- XXXVI. Quo sensu *Evangelium* *norma* conscientiæ dici possit?
- XXXVII. Quod ulterius declaratur.
- XXXIIX. Leges humanæ tam *civiles* tam *ecclesiasticæ*, etiam conscientiam Christiani obligant.
- XXXIX. *Scrupulus* aliquis hac in parte solvitur.
- XL. De obligatione *legum ecclesiasticarum*:
- XLI. *Objectum* harum quodnam?
- XLII. De obligatione *voti*.
- XLIII. De *modo*, *forma* & *autoritate* *decisionis* casuum.
- XLIV. In hac quæstionis circumstantiæ morales omnes attendendæ.
- XLV. De *prima* circumst. *quis* *egit*?
- XLVI. De *secunda*, *quid*, *egit*?
- XLVII. De *tertia*, *finis*, *cur* *egit*?
- XLVIII. XLIX. L. Circumstantiæ *minus principales* de *medio*, *modo*, *loco* & *tempore* declarantur.
- LI. Omnes *circumstantia* in iudicio

cio actionis considerandæ,
antequam pronuncietur.

LII. De rebus *medicis* & *adiaphoris*,
quid observandum?

LIII. Prudentiæ & charitatis re-
gula necessaria observatu.

LIV. Differentiæ casuum con-
scientiæ notabilis.

LV. Autoritas & exempla pio-
rum Doctorem decidendi ca-
sus normam haut præbent:
nec etiam canones concilio-
rum.

LVI. *Decisio* casuum ab *informa-
tione* conscientiæ differt.

LVII. LVIII. *Regulae generales* ad
informandam conscientiam.

LIX. Multitudo doctorum in
determinatione boni & mali
non attendenda.

LX. LXI. LXII. *Casus quidam
conscientiæ* velut coronidis lo-
co rationibus certis determi-
nantur.

§. I.

UT argumentum, quo de hac in dissertatione, divina fa-
vente gratia, agere constitui rectius cognoscatur, opus est,
ut, quæ ad ejus intelligentiam faciunt, prius dilucidentur,
quam decidendi casus *fundamentum* & *norma* exponantur atq; de-
monstrentur. Illa autem sunt *vocabula*, quibus rerum conceptus jam
in titulo expressi denotantur.

§. II.

Inter hæc primum est *Conscientia*, cujus indoles ac natura ex
definitione & Moralistarum, ut vocantur, distinctione noscitur. Il-
la autem mihi actum, non habitum conscientiæ, respicienti, est *ju-
diciū intellectus practici*, quo homo *sana mentis*, vel ex lege connata, vel
lata de eo, quod bonum aut malum, justum vel injustum est, judicare va-
let; ut bonum & justum eligat, malum aut injustum vitet; aut si hoc jam
pertraxit, de eo serio doleat, atque malum emendet.

§. III.

Apud Ebræos est לבב seu לב. Exemplum habemus in Abi-
melecho, qui ad perfectionem cordis sui provocabat, qua phrasi, suæ
puritatem conscientiæ intellexit, Gen. XX, 5. Ita vox illa etiam oc-
currit, Eccl. VII, 22. Nam etiam vicibus multis novit cor tuum, quod et-
iam tu maledixeris aliis, Sic καὶ ἡ ψυχή a Johanne Grace usurpatur
in

in 1. Epist. III, 21. Ἐάν ἡ καρδιά ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν. Inde S. Bernhardus de inter. Dom. c. 22. *Conscientia quasi cordis scientia*; Et Hugo libr. 2. de Anima, c. 12. Cor & se novit sua scientia, & multa alia; quando novit se, appellatur Conscientia, quando prater se alia, nominatur scientia. ¶ Spiritus, Proverb. XVIII, 14. idem notat: Spiritus viri sustinet morbum ejus; sed spiritum fractum quis sustinebit? Quasi diceret: quicumque recta & integra gaudet conscientia, omnia quæ ei contigerint mala, forti animo perferre potest; Cui vero conscientia læsa est, illius humeris grave onus incumbit. Ex N. T. spectat huc illud Pauli 1. Cor. II, 11. τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ μὴ τὸ πνεῦμα τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἐν αὐτῷ; Quis novit, quæ sunt hominum, nisi spiritus hominis, qui est in eo? id est propria cujusque conscientia, v. Robertum Sandersonium, Theologum Anglum, Praelect. 1. de obligat. conscientia §. 3. Alias apud Græcos conscientia, συνείδησις respondet. Quæ vox si particulam σύν, & con respicis, in compositione ordinem & respectum ad aliud importat; ut sit quasi plurium scitorum scientia; puta, cum eandem rem personæ plures sciant; vel cum plures idem sciunt; qui ideo alicujus rei conscii dici solent. Hinc differunt apud Nonium sciens & conscius: Sciens secum, conscius cum alio sciens est. Nempe quod hac in parte, non homo solus, quæ a se gesta sunt, novit; sed etiam Deus rerum abditarum omnium conscius sit ac testis, qui corda & renes scrutatur. Hanc ob causam Jobus etiam ad testem hunc suum in caelis provocat Job. XVI, 19. sic cum Paulus Christum advocasset in testimonium veritatis, statim addit: συμμαρτυρήσῃ μοι τῆς συνείδησός ἐν πνεύματι ἁγίῳ Thomas Aquinas & Scholastici respectum illum per particulam con notatum, ad plura objecta scita involvere statuunt; quia conscientia sit scientia conjuncta, quod præclare exponit laudatus Sandersonius l. c. §. 4. 5. 6.

§. IV.

Nimirum post imaginem Dei primo homini concreatam, sed per inobedientiam propria culpa perditam, rudera ejus quædam vel reliquiæ istius luminis concreati, in homine supersunt, quarum virtute non tantum verum & falsum, sed etiam bonum & malum in sphaera naturæ tale, discernere potest, Rom. I, 32. II, 14. 15.

§. V.

Enimvero, quia illud lumen mentis reliquum imbecille est, radiosque obscuros quodammodo spargit; DEUS multo clarius lumen in verbo suo revelato hominibus accendit, ex quo bonum & malum eo luculentius dignosci queat. Id quod Hierosपालtes *Psal. CXIX. & Ps. CXLVII, 19.* prædicat.

§. VI.

Utrumque lumen *natura & Scriptura*, normam ut veri & falsi, ita boni & mali, justi & injusti, juxta distinctas rerum sphaeras indicat atque manifestat. Quapropter homo illud omni tempore attendere tenetur, quando quid faciendum, aut omittendum est; ut conscientiam habeat tranquillam, quæ magnum hujus vitæ bonum est. Contra mala conscientia, delictorum nostrorum ipsa testis est, dicit *Bernhardus*, ipsa judex, ipsa tortor, ipsa accusat, ipsa judicat, ipsa punit, ipsa damnat, confer *Sapient. XVII, 10. seqq.* & *Dannb. Colleg. Decalog. p. 908.*

§. VII.

Juris autem ex naturali aut scripturæ S. lumine hausta notitia & cognitio, a Moralistis vocatur *Synteresis* (συντήρησις) quod homo illius scita generalia velut in mentis sinu teneat, atque nisi in mentem reprobam, propria culpa, a Deo traditus sit, scire ac inde quid bene agendum, quid omittendum sit, dijudicare valeat.

§. IIX.

Philosophi illam veri rectique notitiam congenitam, *νοινάς εννοίας*, ac prima principia practica vocant: quod circa primas, ac universalissimas regulas justi & injusti versentur; quales sunt: *Deum esse colendum; neminem esse ladendum; quod sibi quis fieri velit, id alteri quoque præstet.* His autem communioribus juris naturæ præceptis, verbum Dei revelatum, justis & æqui specialiores & singulares regulas superaddidit; ut in omnibus actionibus vitæ præstandis, vel omittendis, homo normam vitæ rectius instituendæ perfectionem habeat; ac adeo nullam ignorantiam juris, quæ superari non potuisset, facile obtendere queat: istud enim nos sapientes reddere ad salutem potest, ac adeo perfectum est, *2. Timoth. III, 15.* quod lumen naturæ præstare nequit, *Matib. XVI, 17.*

Proinde, ut juris nominati regulæ vel leges ad actiones viæ humanæ juxta dictamen conscientiæ adplicentur, & judicium feratur rectum, justæ an injustæ illæ sint; opus est intellectus judicio reflexo, quæ *συνείδησις*, *conscientia* stricte adpellatur; h. e. (ut vox ipsa ex *con* & *scientia* composita insinuat) *scientia* velut *geminata* est; nempe primum juris seu legis scientia, deinde adplicatione ejusdem ad rem seu actionem, per actum intellectus reflexum facta. Hoc judicium syllogismo constat practico: ex. gr. Cainus ex *συντηρησις* seu juris divini connati scientia hanc juris regulam noverat: *nemo innocens est occidendus*. At ille injusta ira erga fratrem abreptus, eum trucidaverat; hinc ex dictamine juris naturalis scientia, *de non-occidendo*, ad fratriodium à se patratum, facta adplicatione, ex *Synteresi* atque actu intellectus practici reflexo colligebat; se mortem meruisse, etsi de salute animæ non desperarit, *Gen. IV, 14*. Fuit hoc judicium conscientiæ rectæ, sed non bonæ. Contra *Jobus cap. XXVII, 6* & *Samuel, libr. I. c. XII, 3*, qui juris regulas menti impressas transgressi non erant, ex dictamine conscientiæ rectæ atque bonæ colligebant, publiceque prædicabant, se in foro conscientiæ esse innocentes. Ex quo adparet, judicium conscientiæ constare syllogismo practico: cujus *major* propositio est regula juris intellectui ex *synteresi* nota: *minor* est adplicatio istius ad actionem jam patranda, aut patratam, quæ aut legi divinæ congruit, aut repugnat: inde *conclusio* sequitur, quæ sententiam de illa ex judicio conscientiæ latam continet ac velut promulgat. Confer *Dn. D. Presid. Lineamenta Philosophiæ civilis p. 56, & 57* & *Quil. Ames. de Conscient. & ejus jure l. 1. c. 9*.

§. X,

Atque hinc facile intelligitur id, quod Apostolus, *Rom. II, 15*, de conscientia scribit; quod illius actus sint *accusare* & *excusare*. Id accedit, si homo aut male, aut bene recteque actorum, per mentis reflexionem recordatur; judicio conscientiæ vel accusatur, vel absolvitur: illa enim certissima testis simulque judex est. Quam ob causam, istam *chirographum*, *Col. II, 14*, cordis notarium, legis præconem, animæ pædagogum, frænum ante peccatum, post peccatum

eum flagrum, aut tribunal in mente hominis constitutum Moralista communiter vocant. Confer. *Dannhaueri Theol. Conscient. Tom. I. part. 1. artic. 3.* Nam si quis ex certa juris divini & humani scientia, illiusque ad actus suos legitime facta adplicatione certo novit, se recte egisse; conscientia eum excusat; Si vero male se egisse meminit, illa dicitur *testari* & convincere hominem suae improbitatis. Hinc tritum illud: *Conscientia, mille testes.* Actus hosce conscientiae *Thomas de Aquino Part. 1. Qv. 79. art. 13.* declarat, quando adplicationem conscientiae tripliciter fieri statuit: *uno modo* secundum quod recognoscimus aliquid nos fecisse, juxta illud *Ecclasiast. VII, 23. scit conscientia tua te crebro maledixisse aliis*, hoc modo conscientia dicitur *testificari.* *Alio autem modo* adplicatur, secundum quod per nostram conscientiam judicamus, aliquid esse faciendum; & secundum hoc dicitur conscientia, vel *ligare*, vel *infrigare*: *tertio modo* adplicatur, secundum quod per conscientiam judicamus, quod aliquid jam factum, sit bene actum; & secundum hoc dicitur *excusare vel accusare* seu *remordere.* Hinc conscientia *bona* vel *mala* adpellatur. Confer *Job. Altenstaig. Lex. Theol. voc. consc.*

§. XI.

Quia autem homo in hac vita, etsi regeneratus, à prava concupiscentia non est immunis, ac inde pravis affectibus etiam obnoxius manet; unde lucta carnis & spiritus oritur, *Galat. V, 17.* ut intellectus theoretice ac practice in dijudicandis rebus crebro fallat aut erret: quandoquidem in multis labimur omnes *Jac. III, 2.* Quam ob causam conscientiae, quae in homine quatenus habitus, una est, variae distinctiones in scholis Moralistarum leguntur factae: quae aut à forma actus judicandi, aut a materiae & objecti circumstantiis, aut ab effectu quoque & eventu consequente petuntur, à quo conscientia bona vel mala dici solet.

§. XII.

Conscientia igitur complexe sumpta h. e. pro synteresi & *συνέρεσι*, à forma & modo judicandi, quo intellectus in objectum practice fertur, (1.) *in rectam & erroneam*: (2.) *in certam & probabilem, dubiam vel scrupulosam*, distinguitur; ab effectu autem, seu eventu,

tu, *bona* aut *mala* adpellatur. Repete; quæ supra §. 9. fuerunt dicta.

§. XIII.

Recta conscientia est, quando quis de re & actione juxta leges sibi notas circumspecte, & expensis omnibus circumstantiis moralibus, legitime judicat. Cui *erronea* opponitur, quando vel ex errore mentis circa leges præscriptas, vel ex errore circa actionis circumstantias morales examinandas (legi nempe an convenient, an repugnent) perperam judicat, adeoque errat. Quod sæpius accidit, vel ex falso præjudicio, vel Φιλαυρία, vel affectuum impetu aut intemperie, quibus homines abripi aut occupari ac inde conscientiam (sed erroneam) testem allegare soleant, eoque se excusari posse arbitrentur,

§. XIV.

Certa vero *conscientia* est, si quis judicii sui practici de actione aliqua, liquidas, & indubias juris rationes reddere valet: ut nulum illi amplius dubium mente resideat; adeoque recti judicii πληροφροσύνη gaudeat. Qualis conscientia etiam *recta* (à forma judicandi) à modo autem judicii firmissimo, audit *certa*. Contra *probabilis conscientia* ejus esse dicitur, qui rem aut actionem bonam vel malam, ex rationibus probabilibus juris æstimat; aut eam ab aliis, qui juris divini atque humani sunt periti, talem vel talem æstimari novit; etsi ipse primas & immotas bonitatis aut malitiæ moralis causas reddere nesciat. Atque hac conscientia plurima pars mortalium regitur. Quia paucis datum est, primas & certas justitiæ ac injustitiæ, quæ in actionibus humanis est, causas liquido demonstrare. Hinc informatio à prudentibus juris divini & humani arbitris peti solet. Qua obtenta acquiescere in foro humano licet.

§. XV.

Dubia conscientia est, si quis ob varias actionis circumstantias, quæ nullis certis legibus sunt determinatæ, aut saltem obscuræ videntur, hæreat & anceps sit nesciatque pronunciare; an, actio his vel illis circumstantiis vestita, bona aut mala sit. De qua *Ciceronis Offic. I.* regula commendari solet: nempe quod talis actio tantisper sit suspendenda, donec dubia per liquidas rationes exi-

man-

mantur, Bene inquit ille, præcipiunt, qui vetant quidquam agere quod dubites aequum sit, an iniquum. *Æquitas enim lucet ipsa per se, dubitatio autem cogitationem significat injuria.* A dubia autem conscientia, scrupulosa in eo differt; quod in hac nullus plane assensus est, ob anxiam formidinem contrarii; ne forte id ipsum malum sit, quod aliquis bonum existimaverit, aut contra: ut si quis mendico eleemosynam dederit, qua is forte abuti possit. Fluctuat enim animus scrupulosi in judicando ob scrupulos, seu leviculas rationes utrinque subortas; quas tamen melius forte informatus, facile potuisset exuere. His qui anguntur scrupulis, plerumque sunt melancholici, aut infirmi judicii, qui etiam omnia tuta metuunt. Nam in illis intellectus theoreticus sæpe nimis subtilis aut turbatus, practico adversatur; ac adeo dum præcise omnes leviculas circumstantias expendit, in judicio impeditur. Quapropter nimis scrupulosi rebus expediendis, aut gerendis parum idonei censentur; cum aliquid certi in rebus dubiis statuere subinde animo pendeant, nihilque agant. Confer *Ferdin. de Castro Palao Op. Moral. part. 1. disp. 1. punct. 2. & Sayr. Clav. Reg. l. 1. c. 14.* Ex his ita in medium allatis adparet, quod conscientia recta & certa similis sit *testi oculato; probabilis testi aurito; dubia & scrupulosa testi varianti*, ut bene *J. Thomassius in Tabl. Phil. Pract.* observavit. confer *Dannh. Colleg. Decalog. Disp. IIX. §. 20.*

§. XVI.

Bona vero & *mala* conscientia, vocatur etiam *consequens*: quia actiones bonas & malas jam patratas concomitatur, ut quæ quis ex testimonio recti judicii bene egit, dicatur *bonam*, sinceram, & tranquillam conscientiam habere; quia nullas vellicationes, ob rem male gestam in animo sentiat. Tali gaudebat Jobus, *Cap. XXVII, 6. Samuel 1. lib. c. XII, 3. et 5. Paulus Act. XXIII, XXIV. 16.* Contra *mala* fuit conscientia Caini fratricidæ, sceleris sui reminiscens *Gen. IV, 13. 14.* Judæ Ischar. *Mattb. XXVII, 3. 4. 5.* Ejusmodi mala conscientia sæpius fit *cauteriata*, quam Apostolus *1. Timoth. IV, 2.* indigitat. Talis est induratorum, quorum characteres vulgo fere ignotos *D. Balduinus l. II, c. 10, p. 272.* describit; *quod jussu DEI judicio,*

omni facultate judicandi destituti, ut quid ex usu suo sit, dijudicare non possint. Ideo l. 1. de conscientia, & ejus casibus c. 13. § p. 28. scribit: Frustra enim est, NB. quod multi existimant sufficere, si in ultimo agone agnoscant se peccasse, & ad misericordiam Dei confugiant. Multos enim peccati veterius ita consopivit, ut ad seriam peccati agnitionem nunquam perveniant; conscientia etiam ipsorum tot saepe cruciatibus angitur, ut de misericordia Dei serio cogitare nequeant: unde in desperationis baratrum præcipites ruunt. Nempe illi, quos Deus in reprobum sensum (εις ἀδόκιμον ὄν) tradidit, Rom. I, 28. fiunt ἀσύνητοι intelligentia carentes v. 31. ἀ κατὰ τὴν σκληρότητα τοῦ καὶ ἀμετανόητον καρδίας. thesaurizant sibi ipsis iram in diem iræ & patefactionis iusti iudicii Dei, Rom. II, 5. Quia ante divitias benignitatis & longanimitatis Dei præfracte contempserunt, a Deo postea penitus deferuntur, Prov. I, 26. seqq. Quod contra crassum errorem Pelagianum eorum, qui quemvis improbum in agone mortis vere & salutari-ter poenitere posse garriunt, notandum est.

§. XVII.

His de conscientia in genere & specie, quod necessarium fuit, præmissis, *Casus conscientia*, quid sit, facilius capi atque nosci poterit. Nempe vocabulum *casus* hic non *physice* pro inopinato rei eventu, cujus causas per se ignoramus, aut pro lapsu vel ruina alicujus corporis, sed *metaphorice* & *moraliter*, pro actione legi aut juri divino vel humano repugnante sumi solet. Homo enim à lege aberrans aut illam transgrediens, in jus divinum vel humanum impingit, adeoque in peccatum prolabi, sive cadere moraliter dicitur; cum non recto juris tramite incedat. Casus hinc conscientia respectu impingentis in legem aut jus, quod intellectui est cognitum, vel esse debet, aut sunt peccata actualia, lege divina & humana vetita; aut *questiones morales*, de humanis actionibus dubiis formatæ; an illæ bonæ & licitæ; an malæ, & illi- citæ sint in foro conscientia? Etenim homo antequam hoc vel illud agat, de bonitate & justitia actionis certus esse debet, quam illam suscipiat. Nam, dicente *Augustino*, omnis homo, cum casu suo ambulat & quia est præceps in vitia; ideo Apostolus præmo- net: qui stat, videat, ne cadat, aut ruat in peccata, quæ lapsus, vel casus in S. literis vocantur, 1. Cor. X, 12.

§. XVIII.

Vulgo quidem Moralistæ, Summistæ, Canonistæ & Casistæ, quæstiones theoreticas quoque, quæ ad fidem & credenda alias pertinent, ob dubia theoretica circa illa mala, ad casus conscientia referre solent. Enimvero cum illæ ad judicium intellectus theoretici, (cujus est de veritate, & falsitate propositionis fidei judicare) per se spectant, tales quæstiones casibus conscientia, de quibus in morali Theologia agitur, hac ratione accenseri proprie nequeunt; quippe qui moralibus & practicis quæstionibus constant, de quibus judicium est intellectus practici: an nempe, (in genere morum) pro bonis vel malis, justis aut injustis haberi debeant. confer *Quil. Amesii de consc. & ejus jure l. II. c. 1.* Accidere tamen potest, imo sæpissime contingit; ut mens etiam vel intellectus ob errores in fide admissos angatur, ac adeo conscientia ita male credentis perturbetur. Ideo hoc respectu illi errores etiam a nonnullis casus conscientia appellari solent. Puta, si quis præjudicio abreptus, aut odio erga assertorē veritatis fascinatus, errantium multitudini ad stipulatus est; postea vero veritatis luce convictus, errorem a se admissum, stimulante conscientia agnoscit; tunc casus conscientia emergit: annon talis homo errorem suum, quo innocentes seduxit, publice revocare culpamque suam fateri teneatur? quod omnino asserendum est. Quia Paulus hoc ex amore veritatis, gloriæque divinae fecit, *Act. XXVI. v. 10, 11. Gal. I, 13. Philipp. III, 6.* ita Augustinus quoque *libros II. Retractionum* scripsit. Quicumque igitur erravit, ubi ex S. scriptura veritatis per justum elenchum convictus est, per conscientiam suam non obstante turba obloquentium, tenetur errorem revocare, ut veritati sua constet gloria. In Papatu quidem, ubi errores doctrinae fidei maxime regnant, plurimi casus de fide tractantur, de peccatorum remissione, & sacramentorum administratione; de potestate Sacerdotum in hac vel ista officii sui parte. Sed corrupta est eorum fides & religio, quæ, ut loqui solent, externo opere operato fere constat. Hinc parum sani in universa illorum Theologia morali & casistica occurrunt. Quia non tam quod justum est, sed quod expediat suæ

Ecclesiæ & statui clericali statuunt. Hinc quidam Pontifex R. aliquando Cardinale quodam in conclavi submonente, propositum consilium sibi parum justum videri, ut Pontifex Caiphas *Job. XI. v. 10.* respondit: licet non posset fieri per *viam justitiæ*; oportere tamen fieri per *viam expedientiæ*. Itaque cum maxime intersit status Pontificis, ut conscientia dominium sit penes clerum, onera *διοβασαντα* laicis imponunt, ut conscientias eorum ligent, (*Matth. XXIII, 4.*) quo illi crebrius opus habeant Sacerdotum consilio, aut auxilio absolutionis a peccatis contra illorum traditiones admisissis. Qua de causa in omnes peccati circumstantias, quod confitentur, inquirunt, ac ne forte metu propalationis absterreantur, sigillum confessionis sacrosanctum habent atq; commendant.

§. XIX.

Qui autem recte credunt, atque jugum illud clericale excusserunt, & de actionibus humanis seu moralibus & christianis ex solidis juris divini humanique principiis ipsimet judicare valent; illi tot casibus conscientiam onerare, opus non habent; modo Christianismi fundamenta intelligant & credant. Nam quæ illam dubiam aut forte scrupulosam reddere possunt, ex verbo Dei & rectæ rationis usu facile dissolvi possunt. Quia omnes casus vel ex ignorantia juris & honesti, vel ex superstitione, vel præjudiciis, vel ex confictis doctrinæ scrupulis sæpenumero inanibus proveniunt. Quapropter ad tranquillandam conscientiam opus est cognitione juris maxime divini & christiani, informatione prudentum & saniorum Theologorum ac Juristarum, qui errores, dubia, ac scrupulosas opiniones per liquidas juris christiani rationes, quærentibus eximere queant; ne errante conscientia temere peccent. Quia non licet contra conscientiam etiam erroneam aut dubiam agere; cum eo peccati periculo se quis exponat, atque in peccatum consentiat: etsi consensus talis non sit plenus & deliberatus, *Rom. XIV, 23.*

§. XX.

Dubiæ autem, & erranti conscientia, quæ nondum in sensum reprobum tradita est ac obduravit penitus (v. *Dannb. Theolog. Casual.*

sual. de consc. cauteriata, p. 503. seqv.) verbum Dei inprimis, aut responsa prudentum christianorum consulunt. Quæ si juris divini certis rationibus suffulta sunt, *Decisiones* vocantur. Quia per illas, errores & dubia subnata solvuntur, nodique quæ conscientia ante innexa fuit, velut enodantur atque deciduntur: ut istis sublatis quis saltem probabiliter certam conscientiam habere possit. Hac enim maxima pars hominum, (cum suo pte judicio, quæ vere bona & mala sint in rebus singularibus discernere nesciant,) regitur. Nam etsi veritas in decisione solide & evidenter demonstrata sit; respectu tamen intellectus ejus, qui informatur, sæpe est tantum probabilis, quæ in auctoritatem prudentum resolvitur; cum ipse forte indoctus evidentes juris rationes adductas non intelligat.

§. XXI.

Moralistæ autem & Casistæ ejusmodi casus diverso ordine digerere solent. Pontificii quidem eos aut juxta partes officii Sacerdotum, aut plerunque juxta Decalogi præcepta partiri atque pertractare solent. Ex Reformatis autem *Job. Henricus Alstedius*, in *Theol. Casuum*, eos juxta capita doctrinæ catechetice ordinavit, quod ex nostris etiam fecit *D. G. Kænigius*. Guil. Amesius de *consc. & ejus jure* casus conscientie cum Theologia thetica in multis miscuit. Plerique nostratum hac in parte ordinem præceptorum Decalogi observarunt. Quia iste, ut actionum humanarum norma primaria est; ita & casuum conscientie regula merito vocatur. Confer. *Dannbauer. Colleg. Decalog. & Theolog. Casualem* cum *Theol. conscientiaria*, *D. Osiandri Theol. Moral.* item *Strauchii Theolog. Moral.* nuper publicatam. Alii per quæstiones miscellas casus conscientie tractarunt, v. *Andr. Brückneri Manuale quæst. illustr.* *D. Balduinus vero de casibus conscientie libr. 1. c. 6.* partitionem casuum ab objectis officiorum humanorum & Christianorum petit. Quæ sunt *Deus, Angeli, ipse homo, ac proximus*. His enim ad certa officia, ex lege naturæ divina & humana quoque præstanda, Christiani per conscientiam obligantur.

§. XXII.

Alii casuum, & Responsorum prudentum Theologorum & Jurisconsultorum

rum collectores, ista vel juxta *Status*, ut vocantur, *hierarchicos*, in quibus Christiani vivunt, digerere solent: alii vero nullo certo ordine casus, & quæstiones morales in vita humana obvios congerunt, & ex receptis sæpenumero Doctorum placitis resolvunt. Quem defectum in scholis vulgarem post D. G. Calixtum, *Job. Conr. Dürrius* in præmio compendii *Theolog. Moral. p. 5.* notavit, & hanc in modum disciplinæ redactam primum tractavit perspicue. Hunc venerandus noster Academiae Senior, *Dn. D. J. Olearius* in sua *Theol. Moral. tabula comprehensa*, secutus est, eamque justa methodo constrinxit. Qua observata, casus conscientiae, h. e. quæstiones morales tum quoad thesin, tum quoad *περίληψιν* ex præceptis & regulis certis moralibus probatis prius atque confirmatis, statim velut exempli loco subjici poterunt: ut studiosa Juventus, quæ recte proprioque judicio adhibito sapere gestit, simul cum præceptis, eorum usum melius discat atque exempla in promptu, si similes casus dein in vita occurrant, noscere queat. *Casistica* enim quam vocant, *Theologia*, a *moralis*, non ut species a specie; sed ut pars specialis a parte generali distingui debet; adeoque tractatione rectius conjungi, quam separari debent. Quod Christi & Apostolorum doctrinæ morali non repugnat. confer celeberrimi *Dn. D. Jo. Mich. Langii* de *Origine & Progressu Theolog. moral. Systematicæ*. Illustris *B. Pufendorfius* in præfat. libr. de offic. hominis & civis, & in literis ad D. Præsidem dissertationis meæ olim datis, aliam eamque vitæ Christianæ utiliore methodum monstravit, quam ex ejusdem etiam literis ad B. D. Schomerum exaratis, *Dn. D. Mayerus* in *Bibliothec. Scriptorum Theolog. Moralis p. 26. 27.* publicavit. Huic adornandæ *B. D. Speneri* Homiliæ Germanicæ de *Officiis Christiani Evangelicis* (von Evangelischen Lebens-Pflichten quæ *B. D. Gvil. Bayerus* Studiosis Theologiæ magnopere commendare solebat) multum inservire possunt.

§. XXIII.

Sed nos hisce præmissis, ad *fundamentum & normam* decidendi casus conscientiae evolvendum pergimus; quippe de quo hic præcipue tractandum venit. Id autem arbitror, commodum fieri posse,

posse, si *primum* erronea Casistarum fundamenta subruamus; *deinde* verum solidumque fundamentum & normam adstruamus, in medium etiam allatis quibusdam casibus, quæ dicta magis dilucidant.

§. XXIV.

Ad *erronea* autem *fundamenta* primo loco referimus *traditiones* Hebræorum veterum & Rabbinorum auctoritatem, qui collapsio in Ecclesia Judaica vero Dei cultu, τὰς παραδόσεις patrum suorum, præter aut contra legem & verbum Domini a Prophetis annunciatum assumtas, pro fundamento cultus divini vitæque actionum venditarunt, & auctoritatem eorum pro cygnofura & regula habentes passim allegarunt. Hos autem Christus ideo graviter objurgavit, ac reprehendit, *Matth. XV, 2-11.* cum ante jam auditores suos *Matth. V. VI. VII.* in vera Theologia morali, ex altiori ac genuino fundamento, quod est verbum Domini, rectius informasset. Qua de causa etiam *Matth. V, 29.* gravissimam comminationem subjecit; ne a præceptis Domini ulla in parte defletemus.

§. XXV.

Pharisæorum & Judæorum veterum errorem, recutitæ gentis deinde posterius, qui Rabbinorum titulo superbiebant, *Mischnah-gos* seu δευτερόλογος, quæ *traditionibus* & placitis humanis constabant, legi divinæ non tantum æquipararunt, sed etiam ut patres sui, plures fecerunt. Nam *Rabbi Aben-Ezra*, in præfatione commentarii sui in *Pentateuchum* diserte scribit; quod nulla inter duas has leges, *Mosis scriptam* & *oralem majorum suorum* (Rabbinorum) differentia sit. Ita accidit jam ante in gente Israelitica, ut neglecto studio legis *Mosaicæ*, traditiones prævaluerint. *Mosis* enim autographum, *Hilkias* Pontifex invenit, quum per longum tempus, omnibus, locum ubi repositus fuerat, ignorantibus, latuisset, *2. Reg. XXII. & XXIII.* itaque tunc librum illum tanquam rem novam ac peregrinam reputaverant.

§. XXVI.

Ex hoc autem apud excoecatam Judæorum gentem errore, enata fuit illa, de *Rabbinorum auctoritate*, stolidi pervasio, quæ in eo-

rum Talmude sæpius occurrit; ut quando duo Rabbinii in contrarias sententias de rebus judicandis abeunt, neminem obloqui debere, etsi alias intelligentia & ratione ea comprehendere nequeat, non tamen suggillandas esse. Quia ut dicunt horum verba licet contradictoria, verba Dei viventis sint. Horum vero insaniam *Lutherus* noster in libro, quem de Judæorum *Schem-Hamphorasch* conscripsit, notavit: *Judai, ait, Rabbinis suis, vel dexteram vel sinistram asserentibus, & contra, credendum esse dicunt, inquit Purchetus. Eadem ratione mecum agebant tres illi Judai, qui me conveniant; quotiescunque enim eos ad Scripturae textum reducere volui, idem Rabbinis suis credendum sibi esse oggerant, nullumque textum sacrum admittebant. Majorem ideo fidem Purcheto habere me decet, qui propria experientia edoctus fuerim.* Quod *Lutherus* ex fide *Purcheti* & praxi expertus scripsit, *Job. Buxtorf. in Synagoga Judaica Cap. III.* ex Judæorum libris multis testimoniis amplius probavit.

§. XXVII.

Pontificii eorumq; Moralistæ & Summistæ, ut in multis aliis suæ doctrinæ scitis & ceremoniis Judæos æmulantur, ita in primis *Traditiones ecclesiasticas* verbo Dei æquiparant, & ex recentiorum *Casistarum* numero, *Jesuitæ* præcipue *Rabbinorum* hac in parte vestigia legunt. Nam insanum eorum dogma de *Probabilitate*, aut *Probabilismo*, ex ipsorum lacunis derivari posse, satis constat: quo nempe insignis Doctoris Ecclesiæ suæ etiam ratione destituti sententiam, pro fundamento & norma decidendi quæstiones morales & casus conscientiae venditare solent.

§. XXIIIX.

Duo ex illa *Probabilitate* vel *Probabilismo* improba axiomata, ad decidendos casus morales cudere & propalare non erubuerunt: Primum est: *Probabilis omnis opinio etiam falsa & legi divina contraria a peccato coram Deo excusat*: Secundum: *e duabus opinionibus minus probabilem, & minus tutam amplecti licet*. Unde duo porismata juxta illos fluunt: prius est: *Licere Theologo ex opinione probabiliori, quam falsam putet, consilium dare*: alterum: *Licere cuivis varios adire Casistas, quoad repererit, qui ad libitum respondeat*. Hæc ex-

expresſis vèrbis, ex Caſiſtarum libris probarunt *Montalcus Epiſtol. Provincial. V. Wndrockius in Notis prolixè.* Quibus addi poteſt *Amadei Guimenis opusculum* p. 27-29. in quo hæc, iſta inſana opinio-
ne fretus, ſcita plurimis Caſiſtarum ſuffragiis ſtrenue tueri
contendit. Confer. *Sam. Rachelium in Examine Probabilitatis* iſtis
Montalcii Epiſtolis ſubjunctam & Helmſtadii publicatam. At
enimvero animus Chriſtiani in actionibus, quas ſuſcipit, maxime
id operam dare tenetur, ut fiat certus; an illæ cum Dei verbo
ac genuinis morum Chriſtianorum principiis congruant. quam
certitudinem Jeſuitica probabilitas tollit. Apoſtolus autem Paulus,
Rom. XIV, 23. etiam inquit *ὁ δὲ διακρινόμενος, εἰαν φάγῃ, κατακρί-
νεται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. Πᾶν δὲ ὁ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.* At qui
dijudicat ſeu dubitat, ſiſederit condemnatus eſt: quia non ex fide (edit)
omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Ubi τὸ διακρίνεται, juxta
Chryſoſtomum, & qui eum ſeqvuntur Theophylaſtum & Oecu-
menium, eſt *dubitare*, & contradicſtamen conſcientiæ edere. Sic
enim *Jac. I, 6.* *διάνησις* hæc, ſeu fluctuatio, dubitatio, hæſitatio &
fides ſibi opponuntur. *Eſ. XXIX, 16.* dicitur: *Qui credit, non feſti-
nabit, titubabit.* Fides enim firma eſt *ὀπίſτας* *Ebr. XI, 1.* ac certi-
tudinem aſſenſus involvit, qua mens Chriſtiani ἀμείνωντος καὶ
ἀκλήντος redditur.

§. XXIX.

Hanc vero certitudinem nullius, etſi inſignis doct̄oris auto-
ritas, niſi ſolidis rationibus ſuffultus præſtare poteſt. Quia omnes
homines doct̄rina licet & pietate etiam præſtantes, non minus er-
roribus, quam peccatis ſunt obnoxii; ut niſi verbum DEI ſequan-
tur regulam, errare, labi & decipi poſſint. Humanum quippe eſt
errare. Quis ergo tuto fidat Doct̄ori a ratione deſtituto cœcoque
ſæpe & pertinaci præjudicio abrepto; ſi etiam qui ratione gaudet, in
judicio boni & mali ſæpe errare poſſit? *Rom. III, 4.* Probabilitatem
ſane ex unius viri licet magni & ſapientis autoritate metiri velle,
rationi & ſaniori Philoſophiæ repugnat; etſi vulgus ſæpe aliter
ſentiat. Nam *Ariſtoteli Topicorum* l. c. 1. τὰ ἐνδοξα, ſeu *probabilia*
ſunt, τὰ δοκῶντα πᾶσιν, ἢ σοφοῖς, *qua videntur omnibus, vel plerisq̄, vel*
ſapientibus, atque his vel omnibus, vel plerisque, vel maxime clariſ. Pro-

inde temerariam valde est, alterius conscientiam & quidem unius viri iudicio, qui ratione destituitur subicere, eique velut dominum in eam permittere. Christus certe nos rectius informat *Matth. XXIII, 20. Ne vocemini Rabbi, unus est enim vester magister; nempe Christus Doctor & ductor omnium maximus. Pascite, qui in vobis est gregem Dei, ὡς τύποι, sed non ὡς κατακυριεύοντες τῶν κληρῶν, quasi exercentes dominatum in clericum.* Quod fieret, si doctorum autoritate in rebus conscientia acquiescendum esset. In his enim *servos hominum fieri*, vetat Paulus *1. Cor. VII, 23.* Multi prudentes viri jam animadverterunt, *Probabilissimum* hunc, in Pyrronismum imo manifestum indifferentissimum & atheismum desinere. v. *Rachelii Examen: Probabilitat.* & *Wendrockii not. ad Epist. V. Provincial. Montal. tit.*

§. XXX.

Sane novi Casistæ hac in parte multo peiores & ineptiores sunt antiquioribus istis Romanæ Ecclesiæ doctoribus. Quia illi pro norma atque fundamento casuum moralium, non quidem solam scripturam, legemque divinam, sed autoritatem antiquorum Patrum, Conciliorum, & Papæ R. agnoscunt atque venerantur. Nam ut suo Pontifici summam ac irrefragabilem potestatem tribuunt; ita leges ecclesiasticas, quæ olim canones vocabantur, ab illius approbatione & autoritate derivant. Id quod ex Jure Canonico nemini ignotum esse potest. v. *Henr. Canisii in Jur. Canon. Summa l. 1. tit.* & *Pauli Laymanni Theolog. Mor. 1. tract. 4. c. 6. §. 5. in Concilio enim Tridentino Sess. III sancitur, Traditiones ipsas tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus a Christo, vel a Spiritu S. dictatas, & continua successione, in Ecclesia catholica consecratas, pari pietatis (cum verbo Dei) ac reverentia venerandas ac suscipiendas esse.* inde, quando casus conscientia determinandi sunt, subinde ad autoritatem illarum provocare solent, non unus tantum, sed multis recentiorum Casistarum testimoniis adscriptis. At vero, ut doctrina fidei & morum in Ecclesia Romana valde corrupta fuit, ac Papæ R. dominatus super omnes potestates in mundo, per varias artes atque tyrannidem emerfit, monarchia absoluta stabilita; ita etiam regimen conscientiarum clerici sibi vindicarunt, suaque inde

dogmata præcipua ad statuminandum hoc sacrum clericale regnum inflexerunt. Quod fieri haut potuisset, nisi traditiones humanas ex longa consuetudine inultas in subsidium vocassent. Ne tamen Clerici minoris ordinis hac in parte forsan majestati summi Pontificis, resolvendo omnes casus conscientiae quam erroneam habent, per inconsultas definitiones & decisiones præjudicarent, Pontifex suæ auctoritati multos reservavit, qui ideo *casus reservati* appellantur.

§. XXXI.

Verum nos misis Moralistarum Romanensium placitis, qui nullo certo fundamento nituntur, sed omnia ex arcana monarchiæ Papalis status ratione, juxta sacerdotum, qui conscientias laicorum autoritate magis, quam ratione regunt, attemperant, ac adeo omnia ex commodo S. matris Ecclesiæ & Papæ metiuntur; Certum atque firmitus fundamentum ac normam indagare parabimus. Illud vero apud Christianos primario est sola Scriptura Sacra; quippe quæ unica credendorum & agendorum fundamentum atque norma est; utpote in qua voluntas Dei summi legislatoris manifestata est, *Deut. IV, 2. XII, 32. Jes. IIX, 20. 1. Cor. VII, 23. nolite fieri servi hominum*; puta, in opinionibus & sententiis de vero & justo ex verbo divino scripto dicendis, *Matth. XV, 9.*

§. XXXII.

Loquimur vero hic de Christianorum conscientiae norma. Nam gentiles, qui S. Scripturam non habent, aut agnoscere nolunt, aliam conscientiae regulam possident, quod est lumen menti impressum ac alias lex mentis vocatur. Philosophi *rectam rationem* adpellant. De hac Apostolus *Rom. II, 14. 15.* loquitur. Cum gentes, quæ legem non habent, *natura* ea quæ sunt legis, *faciunt*; hoc est, actus justitiæ civilis exercent. Quia iterum Apostolo teste, opus legis scriptum in cordibus suis habent, testimonium una perhibere *conscientia sua*, & invicem se cogitationibus accusantibus, vel etiam defendentibus. Christus huc ipse respicit, quando *Luc. XII, 57.* dicit: *Quare non ex vobismet ipsis judicatis, quod justum est*: hoc est; vos si recta ratione uti velitis, bonum & malum, justum ab injusto discernere potestis. Hinc in historia passim exempla eorum

occurrunt, qui cum timendi sibi ab hominibus causam non habuissent, conscientiae, ob scelera patrata, accusationes & cruciatus sufferunt; certo argumento, in mente sua latere testem & iudicem, qui ipsos damnent. *Rom. II, 15. 1. Job. III, 21.* Confer *Ciceron. pro Sex. Roscio Amer.* Nolite putare, iudices, quemadmodum in fabulis sapienter videtis, eos, qui aliquid inepte scelerateque commiscunt, agitari & perterriti furiarum tedis ardentibus: Sua quemque fraus & suus terror maxime vexat: suum quemque scelus agitat amentiaque afficit: sua mala cogitationes conscientiaque animi terrent. Haec sunt impiis assidue ac mesticaque furiae, quae dies noctesque parentum poenas a sceleratissimis filiis repetunt. Exempla hujus torturae in Nerone & Caligula, Suetonius c. 34. annotavit.

§. XXXIII.

Etsi vero Christiani hoc lumine rationis omnes, qui nondum iusto Dei iudicio in mentem reprobam traditi sunt, etiam gaudeant; tamen illo clarius multo est lumen verbi revelatum 2. *Petr. I, 19. Ps. XIX, 18.* quod ideo Hieropsaltes prolixè deprædicat, *Psal. CXIX, 105. Lucerna pedibus & lumen semitis nostris.* Quia hoc lumen voluntatem Dei nobis plenius manifestavit; ut id, quod illa a nobis fieri vel non fieri velit, noscatur. Quando ergo aliqui voluntatem Dei fundamentum & normam conscientiae vocant; necesse est, eos verbum Dei præsupponere; utpote in quo illa plene revelata est. Istud enim nobis eam manifestat. Quapropter illi inter se non pugnant, qui, five voluntatem Dei, five verbum Dei, aut legem divinam conscientiae normam aut fundamentum appellare solent. Dissensus enim hic qui adparet, facile conciliari potest. Nempe Dei voluntas sanctissima & iustissima prima & immediata ac adæquata regula conscientiae est; mediata autem est verbum ejus in quo voluntas revelatur. Confer *Dannb. Colleg. Decalog. Disp. octav. §. 18. sequ.*

§. XXXIV.

Hanc ob causam lex Dei revelata, ut agendorum, ita fundamentum & norma conscientiae est. Ubi enim non est lex, nec transgressio ejus est, *Rom. IV. 15. 1. Job. III, 4.* Ergo lex est norma iusti & iniusti, boni & mali moralis, ac per consequens etiam conscientiae.

tiæ. Vim autem obligandi, a supremo legislatore & Domino, h. e. Deo habet; quippe cui soli dominium in conscientias competit. Ideoque illi non tantum agendi regulas præscribere, sed & obligationem ad illas observandas injicere potest. Cum omnes mortales ipsius imperio subjecti sint, ac nisi legibus suis pareant, æternum eos punire possit, *Matth. X, 28.* quia est omnipotens, justus ac omniscius Dominus noster ac judex supremus in cœlis.

§. XXXV.

Lex autem divina Mosaica in tres partes dividitur, *moralem, ceremonialem, & forensem.* Inde quæritur; an omnes harum partium leges normam conscientiæ constituent Christiani? Nos de duabus ejus partibus posterioribus id negamus. Quia lex *ceremonialis* tantum ad cultum Leviticum externum ordinandum sapientissima ratione lata fuit, qui ob typum novi foederis per Christi mortem, resurrectionem, & prædicationem Evangelii per universum orbem Christianum abrogata fuit, everso etiam ipso templo Hierosolymitano cum politia Judaica. *Lex autem forensis* cum itidem Reipublicæ Judaicæ regendæ a Mose tantum præscripta esset; cum vero ista justo Dei judicio itidem deleta sit; itaque Christianos adhuc obligare nequit; quippe qui in illa non amplius vivere possunt aut debent. *Moralem* igitur h. e. præcepta Decalogi, & quæ ad hanc a Mose & Prophetis referuntur, Christianos obligare; adeoque illam eorum conscientias, eo sensu, quem *Formula nostra Concordiæ Art. VI.* tradit, obstringere statuimus. Calumniam ideo est *Bellarmini*, qui *libr. IV. de justificatione c. 5. scribit*, nos in eo ponere christianam libertatem, ut nulli legi subjecti simus in conscientia, *Moses autem cum suo Decalogo nihil ad nos pertineat.* Deliramentum hoc fuit non Lutheri, sed Joh. Agricolæ & Antinomorum, quos B. Lutherus & *Formula Concordiæ l. c.* confutarunt. Utinam vero omnes, quod Lutheri votum fuit, legem & Evangelium populo explicare & adplicare recte scirent.

§. XXXVI.

Qui in *Evangelio* novas leges & præcepta morum cum Pontificiis & Socinianis quærent, idem quoque conscientiæ normam vocant. *D. Aegidius Stranctius* quidem in *Theol. Morali*, non ita pridem publica-

cata, p. 24. voluntatem Dei non tantum *legalem* sed & *evangelicam*, conscientia regulam esse scribit; cum non solum conscientia accuset sed & excuset; nempe ratione consolationis, quam Evangelium præbet. Nobis vero heic duplex significatio vocis *Evangelii* prius evolvenda venit, quam determinetur; an norma illud conscientia sit Christiana. Vox nimirum *Evangelii* juxta *Form. Concord. Art. V. p. 592. n. 4.* proprie doctrina est, quæ docet, quid homo credere debeat, qui legi Dei non satisfacit, & idcirco per eandem damnatur: videlicet, quod illud credere oporteat, Jesum Christum omnia peccata extinxisse atque pro omnibus satisfecisse & remissionem peccatorum & justitiam coram Deo consistentem, & vitam æternam nullo interveniente peccatoris merito impetrasse. Sed num. 5. additur, quod vocabulum *Evangelii* de tota Christi doctrina etiam accipitur, quam ipse in ministerio suo (quemadmodum & ejus Apostoli) est professus, in qua significatione *Marci I, 4. Act. XX, 21.* recte dici & doceri Evangelium esse concionem de poenitentia & remissione peccatorum. Posteriori hac significatione Evangelium norma conscientia propria quoque dici potest. Priori vero significatu tantum *respective*, & minus proprie ita vocatur; nempe quatenus conscientia anxiosa & scrupulosa ob salutem animæ, per solatium erigitur atque exemptis scrupulis ex legis Mosaiæ rigore natis, solatio perfunditur evangelico, quod proprie non ad normam agendorum, sed sperandorum spectat, quæ in promissionibus Dei gratuitis Evangelii continentur. In Theologia autem morali, qua conscientia informatur, de officiis Christiani præcipue agi debet. Solatia vero ex paracletica Theologia petuntur, quæ adplicationem promissionum gratiæ in Evangelio manifestatarum tradit.

§. XXXVII.

Et si vero Christus nec fuit novus legislator, nec novas leges morales tulit, quæ in V. Tto. non quoad materiam jam reperiantur; nova tamen quædam de sacris institutis præcepta dedit, quæ leges, sed non novæ morales appellari possunt: ut sunt prædicatio Evangelii in universo orbe; Sacramentum Baptismi, & S. Coenæ, itemque clavium potestas, quæ ipse in salutem animæ finem instituit; ita ut juxta ordinationem Christi, æque, ut
le-

leges morales servari debeant; ne a Christianis negligantur, aut iis aliquid addatur, vel dematur, aut imminuatur. Hoc respectu, Evangelium, seu voluntas Dei evangelica, etiam hac in parte norma agendorum est, quæ ministrorum, Ecclesiæ æque ac Christianorum omnium conscientias obligant; ut nihil eorum omittant, vel immutent aut contra agant. Externas circumstantias & ceremonias postea Ecclesia ad excitandam Sacris majorem reverentiam addidit, quæ si non superstitionis sunt & verbo Dei repugnant, ad leges ecclesiasticas, quibus actus externi sacrorum publicorum ordinantur, tantum pertinent, quæ temere absque Ecclesiæ communi consensu mutare haut licet. Præsertim si ab antiqua Ecclesia Christiana adhuc puriore tales ritus sint constituti, *v. Aug. Conf. artic. V. & Apolog. c. VIII.*

§. XXXVIII.

De *legibus* proinde *humanis* disquirendum venit; an istæ etiam conscientiæ Christianorum fundamentum aut norma sint; cum soli Deo imperium in conscientias jam a nobis vindicatum sit; quippe cujus est, illam per suas leges immediate regere. Ubi *primo* leges cum *civiles*, tum *ecclesiasticas* in justas & injustas distinguimus. De *justis*, quæ nulla ex parte juri divino repugnant, non est dubium, quin conscientiam *mediate* ad obediendum obligent. Quia summis potestatibus, in omnibus, quæ non sunt contra legem divinam & naturæ parendum est, *Rom. XIII, 1. 2. seqq.* De *injustis* vero quales plurimas Pontifex R. condere ausus est, aliter pronuntiandum venit; nempe quod illarum quatenus a Papa promulgantur nulla sit obligatio, *Luc. XXII, 26.* Quia jus nomotheticum illi haut competit. Sed obligatio *superioris* (hoc loco Dei) semper *inferiori*, quæ in republica & ecclesia est imperantium, si collidantur, præferri debet. E. gr. Si princeps jubeat cultum aliqujus idoli, aut idololatricum cultum intorducere mandet, vel perjurium, scillegium, homicidium innocentis præcipiat; aut si prohibeat officium jure divino necessarium; nulla, inquam, induci potest subdito vel ad faciendam, vel, ad omittendam quod divinitus est mandatum, obligatio. Daniel ideo edicto Persarum Regis injusto obtemperare recusavit, *Dan. c. VI. & Apostoli Act.*

V, 29. prohibiti ne prædicarent Evangelium de Christo: Deo illi magis, quam hominibus parendum esse, responderunt. Ita & Saulis satellites Regis jussu innocentes sacerdotes trucidare volebant, 1. Sam. XXIII, 17. omne igitur iniquum, quod manifesto & quidem *ratione materie imperate* tale est, obligationem tollit: non vero quod *ratione accidentis* tale est: puta, *finis, modi, aut circumstantiarum*. Nam potest Princeps aliquid per legem, vel mandatum imperare quod *per se* quidem non est injustum; fit tamen *ratione modi, aut finis* tale. Ibi obligatio ad parendum non cessat: ut si civibus graviora tributa pendere imperet, aut servitutes imponat, eaque non æqualiter inter cives pro ratione inæqualium possessionum describat, nec ad necessitatem Reipubl. impendat. Heic quidem in *modo* & *sine* onerum civilium vitium est, quod imperantes vitare deberent; non tamen ideo tale mandatum *per se ratione materie imperate*, est injustum; cum summi imperantes jus tributorum divino jure habeant, Rom. XIII, 6. adeoque civis hac in parte ad parendum obstringitur. Quia sine peccato a subdito hac in re obedientia præstari debet. Civis enim subditi non est inquirere, quo affectu, quo consilio vel fine id Princeps postulet. Si princeps hac in re peccat, ipsi, non vero civi parenti peccatum impingitur. Deus enim sæpe Principi talia in poenam civium permittit. Conf. 1. Sam. XIX, 11. 28.

§. XXXIX.

Sic quoque parendi obligatio civis conscientiam stringit, etsi ipsi non certo constet; an princeps justo titulo principatum teneat; dummodo ille in possessione ἐξουσίας seu summæ potestatis ac jurisdictionis sit constitutus, Rom. XIII, 1. seqq. Nam obediendi necessitas iis incumbit non solum propter iram vel potentiam Principis; sed etiam *propter conscientiam*. Notum enim est, jam Apostolorum ætate, imperantes ac principes Romanos non justis semper modis aut titulis imperium obtinuisse aut gessisse; Apostolus tamen Rom. XIII. & Petrus 1. Ep. II, 13. 14. istis obtemperare mandat. Quia Evangelium & status Christianorum, statum civilem rerumque publicarum nec alterat, nec abolet, nec jura imperandi tol-

tollit. Id, quod *B. Pufendorfius* libr. de *Habitu Religione Chr. ad statum civilem* egregie demonstravit.

§. XL.

De *legibus Ecclesiasticis*, quæ a summis imperantibus, qui Christo nomen dederunt, propter cultum Dei externum & disciplinam morum feruntur, itidem dubitandum non est, quin Christianos in conscientia obligent. Quia hoc jus Ecclesiæ est, cujus supremum membrum Christianus Princeps est. Hinc Principes Christiani illud ceu summi Episcopi a Constantini M. ævo merito exercuerunt, (ap. *Euseb. de vit. Const. l. IV. c. 24.*) donec imperatorum connientia, Episcopi Romani id sibi arrogarint; quod tn. post reformationem Lutheri Status Protestantes sibi jure meritoq; iterum vindicarunt, v. *H. Grot. libr. de imperio Summar. Potest. circa sacra*, quem *Cl. Sarrauius* epistol. ad *Salmasium illustre doctrina exquisitioris monumentum* vocat, & *Seldenus* de *Synedr. vet. Ebraor. l. 1. c. 10.* insigniter laudat. Quo præsupposito inter Protestantes dubium non est, Princeps posse leges quoque ecclesiasticas condere de rebus mediis, & jure divino licitis ceremoniis, quibus cultus Dei externus *εὐχρημόνως καὶ κατὰ τὰ ἔτι* ordinetur, *1. Cor. XIV, 40.* Confer *Hülsemanni Breviar. cap. XX. §. 7, 8.*

§. XLI.

Objectum tamen *legum ecclesiasticarum* non sunt *fidei dogmata* aut *sacramenta*, sed res mediæ, ritus & ceremoniæ, quibus in cultu Dei externo opus est, ut decorum certusque ordo morum in Ecclesia, tum a ministris verbi, tum eorum auditoribus in sacris functionibus observetur, populusque ad majorem factorum reverentiam excitetur; quippe qui religiosis ritibus externis sæpe magis, quam ipsa doctrina capi & commoveri solet. Absurdi enim sunt, qui zelo, sed non secundum scientiam abrepti, ex Christi ecclesia omnes ceremonias, quæ in S. literis non sunt mandatæ, eliminatas cupiunt; cum Ecclesia paucis primum ritibus instructa fuisset, ad quam simplicitatem ac puritatem eam sic revocari posse, falso persuasum habeant. Quo

D

tamen

tamen concessio frænoq; ordinis laxato, omnes prudentiores observarunt, quantas Anabaptistæ & Sociniani rixas & turbas passim cum periculo sanæ doctrinæ & ecclesiæ turbatione excitarint. Certe ordinem & decorum in externo cultu, atque in ecclesia constituta servari, Deus qui autor ordinis est, semper voluit. Quapropter Paulus quando ecclesiam Christi plantaverat, ordinem etiam constituit, & illum ab aliis quoque servari voluit; quippe sine quo nulla societas esse diuque consistere potest. Illi equidem ἄτακτοι obtendere solent, hac ratione traditionibus Pontificiorum iterum locum fieri in nostris ecclesiis. Enimvero non est, ut ab illo nobis malo hac in parte metuamus; si quod in *August. Confessione de Potestate ecclesiastica Abus. VII.* præcipitur, rite observetur, & effræni hominum temeritati per leges boni ordinis modus statuatur, dummodo *opus operatum* vitetur. Nam Pontificiorum traditiones dogmaticas, quæ Scripturæ S. perfectioni derogant, & ceremonias, quæ præcepta Dei de vero ejus cultu obscurarunt, aut eum in superstitionem verterunt, dudum est, quod nostrates, ut carnificinas conscientiarum proscripserint. v. *Aug. Conf. de Abus. c. III. IV. V. seqv.*

§. XLII.

Non tantum vero conscientia legibus divinis & humanis, sed etiam peculiari *voto* hominis animo deliberato in relicta facto obligatur, ad id, quod quis promisit præstandum. Nam etsi quis ad rem justis legibus jam præceptam aut vetitam obligatione debita obstrictus sit, ut illud vel faciat vel omittat; novo tamen voti aut juramenti vinculo arctiore, Deo obstringere se quis potest. Ita enim Jacobus patriarcha vovit, *Deum suum fore Jehovah*, quem unice coleret, licet ante hoc votum, ad id jam obligatus esset, *Genes. XXVIII. 21.* & David juravit, *se iusta Dei judicia custoditurum esse*, *Psal. CXIX. 106.* Nempe religiosus homo quandoque pio zelo incensus, ut sincerius & constantius Deum colat timeatque, aut peccandi occasionem vitet, sibi novum velut vinculum per votum sponte injicere potest, ut
ista

ista mala in posterum enixius fugiat. Tale votum, etiamsi in rebus per se adiaphoris & mediis fiat; obstringit tamen votentem æque ac in rebus necessariis obligat. Quia Deum omniscium vel testem aut vindicem, si fallat, in voto invocat; ac adeo ejus majestatem & justitiam revereri tenetur: ex. gr. si quis certam pecuniæ summam quotannis in pauperes erogare, si ad evitandam ebrietatem conviviis publicis non interesse, voto se adstrinxit; ad id servandum, inquam, per conscientiam obstrictus est, *Ecclesiast. V, 3.* Confer *Durrii Theolog. Moral. cap. II. part. 2. §. 44. seqq.*

§. XLIII.

Sed visa *norma & fundamento* decidendi casus conscientiæ; superest, ut de *modo seu forma* atque *autoritate decisionis* quædam addamus. In *Modo* primum observandum est, ut ante omnia *Status questionis moralis rite formetur*; deinde *omnes questiones circumstantiæ morales attendantur atque expendantur*; an manifestis legibus, an sanæ rationi in hac vel illa actione congruant, aut repugnent; ne quod sæpius accidere solet, responsio interrogatis minus respondeat.

§. XLIV.

Quod actionis *circumstantias* attinet *morales*, illæ ex trito versiculo notæ sunt:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?

In quibus principales sunt, *quis? quid? & cur?* seu causa *Efficiens, materia, & finis* actionis. Ceteræ, quæ de *instrumentali seu ministeriali causa*, (*quibus auxiliis?*) aut de *forma & modo* (*quomodo?*) & *circumstantia loci & temporis* (*ubi? quando?*) quærunt, minus principales circumstantiæ sunt, tantumque momentum in judicandis actionibus humanis non habent, ac illæ priores.

§. XLV.

Paucis igitur de his singulatim videbimus. *Prima* (*quis agit?*) causam efficientem vel autorem actionis notat. Hic in genere est homo sanæ mentis compos, qui suo gaudet agendi arbitrio & communissimas justæ & injustæ regulas & scire pot-

est & debet. Is, cum ob statum *ætat*is, vel *vita*e vel *offici*i varie distinguatur, illius quoq; ætas, conditio & status simul considerari debent. Jam fingamus, idem delictum, v. gr. scortationem admisisse adolescentem, senem, vel sacerdotem; gravius peccavit Senex aut Sacerdos, quam adolescens. Quia hic propter affectuum intemperiem non ita adversus hoc peccati genus censetur præmunitus, ac forte sacerdos aut Senex aliquis esse debet. Ita, si quis de paupere plebe furtum commisit; non ita graviter peccavit; ac si illud aliquis ex civium aut sacro vel doctorum ordine illud patravit. Quia hic, aut iste non tantum leges de furto vitando melius nosse, atque ab illo alios etiam abstertere debet, quam forte plebejus. Hanc ob causam in S. literis sacerdotes legisq; periti gravius ob peccata objurgantur, quam populus, *Jerem. c. V, 4. 5. c. XXIII, 11. Ezech. XIII, 3. 4. 5. 6. 7.*

§. XLVI.

Secunda circumstantia principalis est *materia actionis*, circa quam agens versatur: illa est vel res aut actio vetita, aut mandata, aut permessa. Ubi quod priores duas species materiæ attingit, jam ex supra dictis liquet, quod vetita actio sit omittenda, & mandata facienda: Sed permessa ex circumstantiis metienda; an hic & nunc absque scandalo fieri possit. Ex. gr. stipem in pauperes erogare & permittum & præceptum est. Sed si quis de alieno aut bonis male partis elargitur eleemosynam, actio ratione materiæ fit mala; de suo enim quis liberalis esse debet. Et Deus hac in parte etiam indicavit, quid sit bonum, & quid ab homine requirat, *Mich. VI, 8.* Ita si materiæ hymni aut precum, quibus Deus celebrandus, immisceantur res & verba profana vel superstitiosa, hymnus aut preces ob materiam etiam malæ fieri possunt.

§. XLVII.

Tertia circumstantia est *finis*, qui ex intentione agentis, cujus voluntas movetur ad agendum, æstimatur. *Intentio* autem est vel bona vel mala: *Bona*, si voluntas intendit in finem per justa & licita media obtinendum: *Mala*, si per injusta media

dia intendit *finem*: ex. gr. si quis furetur, ut materiam eleemosynarum habeat: tum medium, quia iniquum, actionem reddit malam, etsi finis sit bonus. Sicut contra si quis de suo largitur eleemosynam aucupandæ gloriæ causa; actio ob finem fit mala, licet medium sit justum. Quod Christus ipse *Matth. VI, 1. 2. seqq.* nos exemplo Phariseorum docet, itaque *intentio & finis* solus non facit, ut actio sit moraliter bona. *Nam non sunt facienda mala, ut eveniant bona, Rom. III, 8. Ecclesiastic. XXXIV, 21. 23.* Bonum enim ex *causa integra*, malum ex quolibet defectu æstimari debet. Sic v. gr. fit aliquis, qui male intelligat verba Pauli, *Rom. V, 20. (ubi abundavit delictum, ibi superabundavit gratia)* & inde colligat: Ergo cumulemus peccata ad indurationem usque totalem, *ut superabundet gratis Dei*. Qui finis sane bonus & omnibus etiam Epicuræis gratus est. At medium non est bonum & licitum, (nempe peccatorum accumulatio) quia Apostoli ea mens non fuit, ac si temeraria multiplicatio & continuatio peccatorum, gratiam Dei redderet abundantiorē; sed sermo illi est de cognitione & sensu peccatorum multiplicium ex lege, quem animo vere contriti serioque dolentes ex legis divinæ transgressionē sentiunt, ac gratia ideo opus habent. Sicuti ipse Apostolus hanc improborum & τῶν ἀσυνέτων consequentiam redarguit sequenti statim *Cap. VI, 1. 2.* Ergo hæc sententia Pauli hunc finem a Carnalists, aut, qui gratiam Dei ad ἀσέλγεια improbe trahunt (*Jud. Epist. v. 4.*) male allegatur & pessime adplicatur. Bene *Augustinus* libr. *contra Mendacium cap. 7.* scribit: *interest quidem plurimum, qua causa, quo fine, qua intentione quid fiat: Sed ea, quæ constat esse peccata, nullo bona causa obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt.* DEus sane Uziam *2. Sam. VI* qui bono fine, sacro vasi manum admovit, ne forte arca foederis in terram excuteretur graviter punivit, quod ante edixerat, arcam humeris sacerdotum gestandam, remque sacram attingere aliis non licere, *Nem. VI, 9. c. IV, 15.* Quapropter insuper habito bono fine, Uziam mortis supplicio affecit, *2. Sam. VI, 7.*

Reliquæ *circumstantiæ* actionis minus principales, etsi tantum momenti ad æstimandam istius moralitatem non habeant, quam modo dictæ tres illæ priores; attamen etiam non prætereundæ sunt, quando iudicium de actu aliquo ferendum est. Nam 1.) *circumstantia mediæ vel causæ instrumentalis* aut *ministerialis* actionem vetitam magis aggravare potest; puta, si autor actionis per se malæ, instrumento insolito aut sacro utatur, exempl. grat. si quis vasis sacris utatur ad ebrietatem, *Daniel. V, 1. 2. seqq.* aut si quis innocentum & simplicium hominum, qui sceleris iniquitatem non intelligunt, opera ac ministerio ad scelus patrandum abutatur; illis forte persvadendo, operam hanc sibi commodatam non esse nefariam, adeoque eos decipiat; aut si illi, qui nesciunt ministerium in re mala etiam crimen esse, minis ab aliquo ad societatem sceleris trahantur. Quorum exempla in historia passim sunt obvia. Tales enim autores criminum non tantum se, sed sæpius etiam adiutores suos ante non malos, peccatis involvere ac adeo seducendo eos *majoris* culpæ & poenæ reos fieri, quam si soli peccassent, manifestum est.

§. XLIX.

Secundo, *circumstantia de modo, (quomodo)* malum aut scelus patratum est) non negligenda venit. Cum si ille astutiam aut calliditatem agentis prodit, simul plenum & præmeditatum male agendi propositum animi arguat; quod non ex cæco animi impetu abreptus aut præcipitanter animoque minus deliberato egerit. Ideo in æstimanda moralitate & culpa actionis contracta, *modus agendi* prætermitti haut debet. Scelera enim & peccata callide præmeditata, gravioris culpæ esse, quam inconsultæ præcipitantia, ex 2. *Sam. XI, 2. 6. seqq. 25.* & *Act. XXVI, 10, 11.* colligi potest.

§. L.

Tertio, *circumstantiæ temporis & loci, (quando? & ubi?)* etsi actum ex objecto bonum nequeant convertere in malum; tamen malas actiones ideo adaugent; quod nullam reverentiam

tiam *loci & temporis sacri* in animo agentis prodant: ut si quis in templo aut alio loco sacro, & quidem tempore sacro, (ut sabbato aut die festo) contra leges sacrorum scelus patret, sicque simul scandalum profanationis sacrorum publice præbeat, *Num. XIX, 20. Ezech. V, 11. Luc. XIX, 46.*

§. LI.

Circumstantiis his expensis omnibus, e quibus actiones liberæ bonitatem aut malitiam suam sumunt; consequitur, quod nulla actio bona & iusta censi queat, nisi quæ, præterquam, quod e recta vel certa, aut minimum probabili conscientia prodeat, bona quoque sit ex objecto & reliquis circumstantiis legibus rectæque rationi congruentibus. Quia *bona* requirit integram causam, & *malum* e quocunque defectu provenit.

§. LII.

De rebus mediis seu adiaphoris, quæ nulla lege præcipiuntur aut vetantur, Apostolus nos informat, quod illæ ex circumstantiis *ἀδιαφορίαι* amittere possint. Puta, si istæ ob malum finem urgentur, ut res necessariae. Ita Pharisei *Matth. XXII, 23° 24.* & Judæi facti Christiani, ceremoniales quasdam leges, a quibus per Christum liberati erunt, adhuc servatu ad salutem necessarias postulabant. Sed Apostolus ad *Galat. II, 3. c. V, 1. 2. VI, 12. 1. Corin. VII, 10* eos gravissime corripit, quod libertatem hanc, in necessitatem saluti noxiam veterent. Sic cum idolothytiis vesci Christianis in fide firmis liceret; propter infirmos in fide, iisdem abstinere ob scandalum præcipit, *1. Cor. VIII, 8. 9. seqq.* Regulas hac de causa Rom. XIV. circa usum & abusum rerum adiaphorarum observatu necessarias Christianis præbet, ne per temerariam mutationem forte infirmorum conscientia lædatur. Confer *Augustin. Epist. 118 ad Januarium & Epist. 86.* qua responsum sibi suæque matri ab Ambrosio redditum commemorat.

§. LIII.

Nimirum prudentia his in rebus opus est Christiana, cu-
jus

jus regula est, oculata charitas, Ecclesiæque utilitas, quas respicere oportet Christianum, quando de adiaphoris vel retinendis vel abolendis agitur. Nempe si in abusum libertatis christianæ, vel ut necessaria ad cultum Dei ab adversariis urgentur; vel si per eorum abolitionem insidiæ veræ doctrinæ struuntur; tum ex regula Paulina adversariis hac in parte cedendum non est, *Galat. II, 5, c. V, 1. Rom. XIV, 13. 1. Cor. VIII, 9. confer Form. Concord. c. X.*

§. LIV.

His præstructis, videre est, quod quidam casus conscientiae soluti faciles sint; nempe si eorum determinatio in s. literis vel *αὐτολεξεί* habetur, aut liquida consequentia inde probari queat; ita, ut in lege divina morali tales actus, circa quos dubium oritur, vel expresse vel virtualiter mandati, aut prohibiti sint. Si autem, ob varias incidentes circumstantias non statim constat; an tales etiam legi divinæ Deique præceptis congruant, an non; opus est prudentia & judicio morali practico, quo circumstantiæ rite expendantur omnes, antequam resolvantur aut decidantur: ne iisdem posthabitis, judicium forte ex præjudicio autoritatis humanæ magis, quam jure divino fiat. Cujus generis decisiones in Casistarum libris, multos reperire licet.

§. LV.

Multi hic quidem ad judicium unius insignis & autoritate in Ecclesia valentis doctoris, aut exempla piorum provocare solent, atque in iis satis præsidii quoad securitatem conscientiae se invenire posse arbitrantur. Enimvero illi non videntur satis conditionem humanam vtrorum etiam præstantium & piorum considerasse. Nam omnes mortales etiam doctissimos & multa autoritate insignes non minus erroribus, quam peccatis obnoxios esse, ac adeo tam in discernendo vero & falso, quam bono & malo fallere posse, sæpiusque fefellisse, quis est, qui nesciat? Quapropter illi errant, qui ex studio earum partium, quibus ducuntur & earum odio, quibus se non addictos pro-

profitentur, verum & falsum, justum & injustum metiri solent. Confer 2 *Timoth. IV. 3. Jud, Epist. v. 16.* Deinde, quod piorum exempla & facta in sacra scriptura attinet, illa ob variantes factorum circumstantias, in regulam justitiæ perperam sæpius trahi solent: Cum illa sæpe minus recte facta sint, aut heroica fuerint. Proinde *Augustinus bene libr. contra mendacium c. 9. Hec, inquit, quæ in scripturis sanctis legimus, non ideo, quia facta credimus etiam facienda credamus: ne violemus præcepta, dum passim sectamur exempla.* Ubi mox subjicit: unde constat, quod non omnia, quæ a sanctis & justis viris legimus facta, transferre debemus ad mores. vid. supra §. 29. Exempla enim, ut tritum illud dialecticorum habet, *magis illustrant, quam probant.* Quare isti etiam, qui non expensis ante omnibus facti circumstantiis, exemplorum similitudine præpropere humanas actiones dijudicant, valde impingunt. *Quintilianus l. VII. Instit. proæm.* observavit: tot seculis nullam repertam esse causam, quæ sit tota alteri similis. Unde quid de præjudiciorum, quæ vulgo allegari solent, auctoritate in decidendis casibus conscientiæ habendum sit, simul intelligi potest. confer *D. Ziegleri Dicast. Conclus. XIII. §. 23, 24.*

§. LVI.

Ad legem ergo & ad testimonium hac in parte semper attendendum est, quando quæstio moralis seu casus conscientiam attinens, resolvendus venit, *Es. VIII, 20.* *Decisio* tamen casuum ab *informatione* conscientiæ dubiæ aut erroneæ distingui potest: *Illæ* liquida demonstratione juris, quoad omnes circumstantias morales constat, ex qua bonitas vel iniquitas actionis demonstratur; *hæc* sæpius ex rationibus topicis & probabilibus petitur; quando nimirum circa res medias aut per se indifferentes, dubia ab indoctis & scrupulosis moventur. Cujus generis casus multi in *Manuale Quæstion.* (ut vocantur) *illustrium Prückneri* occurrunt. *Decisiones* autem solidis juris divini fundamentis subnixæ conscientiam reddunt certam. Nam per *decisionem* sen-

ten-

tentia in S. literis de hac vel illa quæstione revelata & per justam interpretationem eruta exprimitur. Hinc recte *Melchior Canus* LL. libr. V. c. 5. scribit: *Omnium conciliorum decisionem nihil aliud esse, quam interpretationem decisionis in S. canone jam præexistens.* Itaque autoritas decisionis in rebus fidei & morum factæ, non ab autoritate hujus vel illius collegii prudentum aut Presbyterii, sed rationibus & argumentis ex Scriptura S. petitis & demonstratis pendet. Confer *Hülsemanni Breviar. c. XII. X. thes. 13. & D. Aegid. Hunnii Exam. cap. 3, libr. 3, Bellarmin. de V. D.*

§. LVII.

Circa informationem vero conscientiæ in rebus dubiis, duæ præcipuæ *regulae generales* observari merentur. Prima est: *Si duæ sint de re aliqua sententiæ diversæ, quarum neutra legibus directe adversetur; illa, quæ tutior videtur, eligenda est.* Hæc autem vocatur, ex qua commodum magis, quam incommodum provenire censetur. Secunda est: *in rebus parvi momenti, ubi utrinque rationes probabiles adsunt, utrumlibet salva conscientia eligi potest.* Si autem res majoris est momenti pars tutior semper est præferenda: ut si quis alterius imperio est subiectus, is jussa & mandata superiorum in rebus talibus potius, quam prudentum autoritatem sequi debet: cum in thesi certum sit, jussa imperantium, quæ non aperte juri divino repugnant, capeffenda esse; etsi forte responsa prudentum, quoad actus hujus vel illius exercitium, rem aliter definiant. Tutior enim pars hic est, summis imperantibus parere, *Rom. XIII, 2. seqq.* Confer *Pufendorfi l. 1, de J. N. & G. c. 3, §. 6.*

§. LVIII.

In conscientia autem dubia, ubi duò mala proponuntur, quorum unum est *damnosum*, alterum *morale*; illud, non vero hoc eligendum est. Melius enim est, malum damni pati, quam
ma-

malum morale h. e. peccatum patrare, *1. Cor. VI, 7.* Si autem simul duo mala moralia, quorum aliud majus, alterum minus obijciuntur, neutrum est eligendum. Quia omne peccatum vetitum est, *Jacob. II, 10.* & obligatio ad obsequium Dei præstandum, semper obligationi aut necessitati humanæ præferri debet, *Act. IV, 19. & V, 29.* confer *Dannb. Colleg. Decal. Disp. 8. §. 27. 28.* De scrupulosa conscientia exuenda Pontificii Moralistæ varias tradunt regulas; ut si scrupulus ex atra bile ortus, svadent medicamenta; Si ex levi ratione, dicunt, scrupulosis acquiescendum esse in ratione probabili, vel in bonorum consuetudine, quæ tanquam vitæ regula sit. Præterea dissvadent otium; quia illud phantasiæ cogitationibus scrupulosis impleat. Sed tutius nobis remedium videtur, meditari verbum Dei, ejusque gratiam & lumen expetere, quo istæ mentis nebulæ dispellantur, v. *Psal. XCIV, 19. & CXIX, 98. seqq.* confer *Jos. de Alloza Flores Summarum sive Alphabetum Morale* p. 687. & *Medullam Theologie Moral. Hermannii Busenbaumi* l. 1. c. 3. nec non *D. Kœnigii Cas. Consc. præm. p. 13. sequ.*

§. LIX.

Rectæ & erroneæ conscientiæ regulæ sunt verbum Dei *Ps. CXIX, 9. 15. 24. 27. 30. 59. 98. 105.* & leges, non vero opiniones & sententiæ, quas plures sæpenumero ἀσύνετοι foveant. Nam ut multitudo conspirantium circa determinationem veri & falsi; sic & circa determinationem boni & mali, justi & injusti, sine liquidis argumentis conscientiam certam & tranquillam reddere nequit; quia illa fallere potest, imo sæpe fefellit. Igitur Apostoli præceptum hic bene observandum est, *1. Cor. VII, 23. ne estote servi hominum.* Exemplum memorabile apud *Socratem H. E. l. 1. c. 11.* occurrit: Cum in Concilio Niceno Episcopis visum esset novam legem in Ecclesiam inducere; ut quicumque in sacrum ordinem allekti essent, id est, episcopi, presbyteri & diaconi, ab uxorum, quas cum laici essent, matri-

monii jure sibi sociaverant, concubitu abstinere; *Papbnutius* in medio episcoporum surgens contradixit, *non esse imponendum clericis & sacerdotibus grave hoc jugum: honorabiles nuptias & torum immaculatam esse*, dicens: *ne ex nimia severitate damnum potius inferrent ecclesie.* Quæ cordati viri sententia justis rationibus suffulta prævaluit. Et hac de causa frustra sunt, qui vulgi more in decidendis controversiis fidei & morum, conciliorum canones aut decreta, vel responsa, quæ juris divini regulis non munita sunt, tuto nos sequi posse arbitrantur. Confer *Dannb. Colleg. Dec. p. 920. & D. Kœnigii Casus Consc. Proœm. p. 9. seqq.*

§. LX.

Sed omisfis hic aliis regulis, quæ *speciales* vocantur, quædam tantum exempla casuum non raro incidentium, velut coronidis loco adponere juvat. Primus sit: an *Cajus*, qui forte ex voluntate parentum Theologia studio incubuit, ac semet ministerio ecclesiastico præparavit, salva conscientia id animi propositum mutare, aliudque studii genus, sive medicum illud sit, sive juridicum amplecti queat? Ad hanc quæstionem determinandam, præsupposita quædam notanda sunt. Primum est, quod *Cajus* in curriculo studii theologici deprehendere cœpit, se nec ratione virium corporis, nec animi & imprimis memoriæ labilis idoneum esse muneri ecclesiastico aliquando gerendo: 2.) se etiam circa officii ecclesiastici partes aliquando obeundas, multos animo scrupulos concepisse, quos sibi exuere nondum licuerit. His causis præsuppositis, *Cajo* salva conscientia studium ante cœptum mutare licere arbitramur. Nam ad sacrum ministerium obeundum debita requiritur *ἰκανότης*, (2. *Timoth. II, 2.*) & aptitudo tum corporis tum animi, quæ præter dona administrantia & sanctificantia, etiam sensuum integritatem vegetamque memoriam & vocem claram atque distinctam poscit: quibus deficientibus donis naturæ & gratiæ, nemo ecclesiastico munere bene defungi potest. Deinde si scrupulis præterea animus

Ca.

Cajus de partibus officii ecclesiastici, quæ juxta publicas ecclesiæ leges determinatæ sunt, occupatus est; ita, ut per aliorum informationem iisdem liberari nondum potuerit; tutius tum multo est abstinere ab hoc studio, cujus praxin & usum, ob scrupulos animi graviores enatos tractare extimescit. Melius enim est, tale munus sacrum non aggredi, quam, illo suscepto, postea semper fluctuare aut hærere, an hæc vel illa muneris pars legibus ecclesiasticis præscripta, juri divino sit conveniens, an non? quia dubitante conscientia nihil agere licet. Talis igitur ἀπορητικός & scrupulosus vir nec suæ nec auditorum, quos informare debet conscientia recte consulere aut eandem informare potest. Si vero Cajus supra dictis defectibus haut laborat, sed ex alia causa studium Theologiæ abdicare vult; puta, ut liberius, quam clericum decet, vivere aut ut ad majores dignitates adspirare, opesque acquirere possit; manifestum est, eum peccare; cum bonum propositum aut institutum malo fine mutet. Nam huc etiam adplicari potest illud Christi, *Luc. IX, 62. Nemo, qui manu sua admocta aratro respexerit ad ea, quæ retro sunt, aptus est regno Dei.*

§. LXI.

Alter casus sit: an quis *munus sacrum sibi forte oblatum sed cui semet, instituto dotium animi scrutinio, imparem esse sentit, salva conscientia acceptare possit?* Quod negandum videtur: 1.) Quia ἰκανότης, quæ ex donorum animi, muneris fini proportionatorum sufficientia æstimatur, necessaria est; præsertim si amplum aliquod Ecclesiæ munus sit, cui gerendo notitia qualiscunque credendorum & agendorum cum trivialibus scholæ controversiis ex compendiis aut collegiis manuscriptis fortean hausta non sufficit; si maxime facultate ex cathedra coram populo de sacris rebus differendi polleat. Nam præter eruditionem theologicam & eloquendi facultatem, cum inculcata vita donisque sanctificantibus, prudentia ecclesiastica requiritur, quæ

experientia tum aliena ex libris, tum propria rerum singularium in Ecclesia contingentium notitia & praxi comparatur. Ut enim quivis minister ecclesiæ minoris gradus futurus, non tantum Evangelium prædicare & sacramenta administrare debet, sed etiam, quæ magna pars muneris ecclesiastici communis est, scire *agenda*, quæ hoc vel illo loco & tempore in ecclesia, fidelibus conveniunt; ita maxime hæc decet eum, qui non tantum parvo catui præesse, sed plurium particularium ecclesiarum curam gerere debet: Quia antistiti tum aliorum pastorum vitæ, tum doctrinæ & disciplinæ cura simul incumbit. Partium autem hujus muneris, si imperitus quis est, quo fructu & commodo ecclesiæ, eodem defungi poterit? in tali igitur casu, clerici renitentes magis, quam ambientes laudantur, v. D. Ziegleri libellum de clerico renitente. Ac proinde, cum non quivis cetera licet doctus rerumque & litium sacrarum peritus, (ut vulgus putat) antistitis muneri idoneus sit; quisque vires suas & dotes animi explorare ante tenetur, quam munus etiam ultro oblatum humeris suis imponi patiatur. Multi quidem illo trito conscientiam suam solari solent: *Wen Gott schickt / den macht er auch geschickt*. Sed is prius in conscientia sua moraliter certus esse debet; an sua vocatio *effieienter* sit divina; an non potius *permissive* talis. Deus enim in poenam quandoq; permittit, ut consiliis humanis inepti malique eligantur, *Es. III, 2*. Confer D. Kanigii *Cas. Conscient.* p. 739. *sequ.*

§. LXII.

Utrum minister Ecclesiæ, salva conscientia, possit errantem aut peccantem, publice in suggestu coarguere, quem non prius de errore aut peccato privatim admonuit aut corripuit?

Ad hunc casum cum distinctione respondendum est. Nam 1.) errores & peccata distinguenda sunt, quorum aliqua sunt *publica* & *notoria*; quædam sunt *privata* minusque nota, aut forsan ex incerto adhuc sparso rumore innotuerunt: *Illæ* posse, imo debere publice coargui, Apostolus

1. *Timoth. V, 20. 21.* docet: eos qui peccant, ait, in conspectu omnium argue, ut & reliqui metuant: *vers. sequ.* addit obtestationem gravissimam, ut *Timotheus* id *servet sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem inclinando.* Idem Apostolus 2. *Timoth. IV, 12.* illi præcipit, in correptione pastorali instare *ἐν καίρῳ, ἀκαίρῳ, tempestive, intempestive: argue, objurga, exhortare, cum omni patientia & doctrina.* confer *Es. LVIII, 1. c. LXII, 6. 7. Hos. V, 1. 2.* Quæ autem peccata nondum sunt notoria, aut ex incerta fama l. suspicione sparsa, non licet continuo ceu certa adductis circumstantiis, quæ incertæ sunt, publice coarguere, sed prius inquirere decet; an ita habeant. Quia famæ innocentum parcendum est, nec omnibus rumoribus sparsis fidendum *Siravid. XIX, 14. 15. 17.* interest etiam autoritatis pastoralis, ne quæ fando ex rumusculis quis percepit, statim pro veris vendidet, ac propalet, eoqve se nimis credulum aut imprudentem esse prodatur. Imo, si rumor ex signis valde probabilibus pro vero etiam a multis habeatur; Christi regula *Matth. XXIX, 15. 16. 17.* hac in parte observanda venit; nempe ut errantem & peccantem prius privatim compellet eumque delicti sui admoneat atque amice corrigat prius, quam publice eum coram coetu coarguat. Quapropter 2.) circa modum correptionis notandum venit, quod *gradus* illius a Christo *loc. cit.* præscripti non tantum servandi sint; sed oportet quoque ministrum verbi, in elencho morali & doctrinali moderationem animi stylique adhibere, 2. *Timoth. IV, 2. Galat. VI, 1.* ne peccantes acerbis dictis sugillando aut individuifice describendo publice prostituat aut diffamet eosq; exacerbet magis, quam emendet. Dignum hic observatu *D. Kœnigii l. de Cas. Consc. p. 747. sequ.* monitum est: *interim jubemus, inquit, concionatores, zelum habere cum conscientia, affectibus non indulgere, animo ulciscendi aut injuriandi suggestum non conscendere, suas reprehensiones, ex amore gloriae Dei & desiderio proximi salutis, non πρὸς ὕβριν, sed πρὸς ἐναισθησιν instituere, intra modestiæ limites se continere, & summo opere cavere, ne populum inter se committant, aut adversus magistratum suum acci-*

ant, *bujus labeculas populo spectaculo exhibeant, & quem fulcire omnibus modis debebant, de honore & fastigio, in quo Deus magistratum collocavit, precipitent & dejiciant* atque sic deprehendantur *morosi, rixosi & tumultuosi, qui videri volebant unice zelosi*. Multa hac in parte praecepta & monita singularia noster *Hülsemannus Tract de Jure & Moderatione correptionis Fraternae* suggerit, quæ legi heic & observari merentur. Zelus enim prudenti moderatione regi debet, *Rom. X, 2, Galat. IV, 17. 18. Greg. de Valentia Disput. III. Qu. X. puncto V. §. quarto*, sex quidem casus designat, in quibus non sit servandus ordo correptionis a Christo præscriptus: *Certum est, inquit, in sex casibus non esse modum illum servandum: 1.) Si peccatum proximi sit publicum, quod vel publica infamia jam sit divulgatum vel in judicio convictum, vel in aliqua vicinia aut collegio, aut communitate jam compertum est: 2.) Si etiam occultum cedat in damnum totius communitatis, & periculum sit in mora, ne quis speret, se sua privata monitione impediturum malum; 3.) Si occultum in majus damnum ulli vel pluribus cedit, quam est fratris illa ignominia, quæ famæ ejus ex delatione ad superiorem provenit: 4.) Quando peccatum etiam occultum sua natura contagiosum & exitiale est, ut hæresis: 5.) Si frater ob majorem profectum spiritualem renunciaverit gradibus a Christo institutis, & malit illico deferri ad superiorem, ut efficacius & melius emendetur, quam a fratre privato: 6.) Quando ob aliquam circumstantiam concurrentem prudenter judicari potest; ordinem Christi vel omnino vel ex parte futuram inutilem ad finem correptionis, qui est emendatio proximi. Nam frustra niti, & nihil aliud laborando quam odium querere, extrema dementiæ est. Sed de his casibus memoratis, quos alii Casistæ ita etiam recensent *Hülsemannus Tract. citato §. XII. n. 272.* limitationes & cautelas prudentes habet, quas legere & animadvertere hac in parte consultum est.*

Nos DEum precamur, ut nos vias suas ex verbo suo doceat, quo *mysterium fidei teneamus in pura conscientia.*

S. D. G.